

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν...:

Μια εισαγωγή στην έννοια της αφηγηματικής ταυτότητας

Γιώργος Βλειώρας,* Αναστασία Κοντοστόλη #, Δέσποινα
Μασκλαβάνου #, Άννα Μαρίνα Στεργίου# και Άννα Τσολάκη#

Περίληψη

Η αφηγηματική ταυτότητα αναφέρεται στις ιστορίες μας σε σχέση με το πώς γίναμε οι άνθρωποι που είμαστε. Η παρούσα εργασία είναι μία εύληπτη εισαγωγή στην έννοια αυτή. Αρχικά, παρουσιάζουμε συνοπτικά τη θεωρία της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης και επεξηγούμε τη θέση της διαμόρφωσης της ταυτότητας στη θεωρία αυτή. Στη συνέχεια, ορίζουμε την αφηγηματική ταυτότητα και σκιαγραφούμε την εξέλιξη αυτής της έννοιας. Αναλύουμε πώς αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια της ζωής μας και πώς επηρεάζεται από το πολιτισμικό περιβάλλον. Τέλος, περιγράφουμε μεθόδους που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη μελέτη της αφηγηματικής ταυτότητας και προτείνουμε ιδέες για σχετικές έρευνες που μπορούν να πραγματοποιηθούν στη χώρα μας.

Λέξεις-κλειδιά: Αναπτυξιακή ψυχολογία, Ταυτότητα, Αφηγηματική ταυτότητα, Ιστορίες ζωής

Abstract

Narrative identity refers to the stories we tell about how we became the people we are. The present work is an accessible introduction to this concept. First, we briefly describe the theory of psychosocial development, and we explain the position of identity formation in that theory. Then, we define narrative identity and outline its history. We analyse how it develops over the course of our lives and how it is affected by the cultural context. Finally, we present some methods that have been used to study narrative identity, and we provide some suggestions for research that could be conducted in Greece.

Keywords: Developmental psychology, Identity, Narrative identity, Life stories

* Επίκουρος Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Προπτυχιακή φοιτήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Εισαγωγή

Κατά την εφηβεία και την αναδυόμενη ενηλικίωση, καλούμαστε να πάρουμε σημαντικές αποφάσεις σε σχέση με διάφορα θέματα, όπως το είδος των σχέσεων στις οποίες θέλουμε να εμπλακούμε, την πολιτική ή θρησκευτική ιδεολογία την οποία θέλουμε να ακολουθήσουμε ή το μελλοντικό επάγγελμα στο οποίο θέλουμε να εκπαιδευτούμε. Στη θεωρία της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης, οι αποφάσεις αυτές συναποτελούν αυτό που ονομάζουμε *ταυτότητα* (Schwartz, 2001. Schwartz et al., 2016). Ένας από τους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να διαμορφώσουμε την ταυτότητά μας είναι να διηγηθούμε μια ιστορία, μέσα από την οποία περιγράφουμε πώς γίναμε οι άνθρωποι που είμαστε και πώς θα γίνουμε οι άνθρωποι που επιθυμούμε να γίνουμε. Η ιστορία αυτή περιγράφεται στη σχετική βιβλιογραφία με τον όρο *αφηγηματική ταυτότητα* (McAdams, 2021).

Με την παρούσα εργασία, επιδιώκουμε να προσφέρουμε μία εύληπτη εισαγωγή στην έννοια της αφηγηματικής ταυτότητας, ώστε να κάνουμε την έννοια αυτή προσιπή στο ελληνόφωνο αναγνωστικό κοινό. Χωρίσαμε την εργασία σε έξι ενότητες: *Η διαμόρφωση της ταυτότητας σύμφωνα με τη θεωρία ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης, Η έννοια της αφηγηματικής ταυτότητας και η εξέλιξή της, Η ανάπτυξη της αφηγηματικής ταυτότητας, Η αφηγηματική ταυτότητα και το πολιτισμικό πλαίσιο, Η μελέτη της αφηγηματικής ταυτότητας και Συμπέρασμα, Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα*. Στην πρώτη ενότητα, περιγράφουμε συνοπτικά τη θεωρία της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης του Erikson και τοποθετούμε τη διαμόρφωση της ταυτότητας στο πλαίσιο της θεωρίας αυτής. Στην επόμενη ενότητα, ορίζουμε την αφηγηματική ταυτότητα και σκιαγραφούμε την εξέλιξη της σχετικής θεωρίας μέσα από τέσσερις δημοσιεύσεις, τις οποίες θεωρεί κομβικές ο εμπνευστής της έννοιας αυτής, ο Dan P. McAdams (2021). Στην τρίτη ενότητα, περιγράφουμε πώς αναπτύσσεται η αφηγηματική ταυτότητα κατά τη διάρκεια της ζωής μας. Στην ακόλουθη ενότητα, πραγματευόμαστε τη θέση που κατέχει το πολιτισμικό πλαίσιο στην ανάπτυξη της αφηγηματικής ταυτότητας. Στην προτελευταία ενότητα, αναφέρουμε ενδεικτικά κάποιους τρόπους που έχουν χρησιμοποιηθεί για την ερευνητική μελέτη όψεων της αφηγηματικής ταυτότητας. Τέλος, στην

έκτη ενότητα, παραθέτουμε προτάσεις για σχετικές έρευνες που θεωρούμε ότι θα είχε νόημα να γίνουν στο ελληνικό πολιτισμικό πλαίσιο.

Η Διαμόρφωση της Ταυτότητας σύμφωνα με τη Θεωρία Ψυχοκοινωνικής Ανάπτυξης

Η διαμόρφωση της ταυτότητας είναι ένα κομβικό αναπτυξιακό επίτευγμα για τους νέους ανθρώπους, καθώς αυτοί περνούν από την παιδική ηλικία στην εφηβεία και τελικά στην ενήλικη ζωή (Schwartz et al., 2016). Καθώς αναπτυσσόμαστε, αναζητάμε απαντήσεις σε ερωτήματα, όπως “Ποιος, ποια ή ποιο είμαι;”, “Ως προς τι διαφέρω και ως προς τι μοιάζω με τους άλλους ανθρώπους;”, και “Ποιος είναι ο στόχος της ζωής μου;” (Schwartz, 2001). Ερωτήματα σχετικά με τη διαμόρφωση της ταυτότητας άρχισαν να μελετώνται εκτενώς στις κοινωνικές επιστήμες μετά την πρώτη σχετική εργασία του Erikson (1950). Στην εργασία του αυτή, όπως και σε άλλες εργασίες του που ακολούθησαν, ο Erikson διατύπωσε μία από τις πιο σημαντικές θεωρίες σταδίων στο χώρο της αναπτυξιακής ψυχολογίας (Feldman, 2019).

Σύμφωνα με τη θεωρία του Erikson (1950), μπορούμε να περιγράψουμε τη ζωή του ανθρώπου ως μία σειρά οκτώ *κρίσεων*, οι οποίες προκύπτουν από αυτά που ζητά η κοινωνία από το αναπτυσσόμενο άτομο (γι’ αυτό και η θεωρία αυτή ονομάζεται “ψυχοκοινωνική θεωρία”). Οι κρίσεις αυτές είναι οι εξής: Βασική εμπιστοσύνη έναντι Δυσπιστίας (πρώτο έτος της ζωής), Αυτονομία έναντι Ντροπής και αμφιβολίας (δεύτερο έτος της ζωής), Πρωτοβουλία έναντι Ενοχής (3 έως 6 έτη), Φιλοπονία έναντι Κατωτερότητας (6 έως 12 έτη), Ταυτότητα έναντι Σύγχυσης ρόλων (12 έως 18 έτη), Οικειότητα έναντι Απομόνωσης (18 έως 40 έτη), Παραγωγικότητα έναντι Στασιμότητας (40 έως 65 έτη), και, τέλος, Ακεραιότητα του Εγώ έναντι Απόγνωσης (65 έτη ως το τέλος της ζωής, Feldman, 2019).

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η επίλυση κάθε κρίσης χτίζεται πάνω στα θεμέλια της επίλυσης των προηγούμενων κρίσεων, αλλά και θέτει τις λύσεις των προηγούμενων κρίσεων υπό νέα διαπραγμάτευση (Feldman, 2019). Για παράδειγμα, η δημιουργία μιας αμοιβαία ικανοποιητικής σχέσης μπορεί να στηριχτεί στην κατανόηση των προσωπικών αξιών και στόχων, δηλαδή η

επίλυση της κρίσης της Οικειότητας έναντι της Απομόνωσης χτίζεται στα θεμέλια της επίλυσης της κρίσης της Ταυτότητας έναντι της Σύγχυσης ρόλων. Παράλληλα, η δημιουργία μιας αμοιβαία ικανοποιητικής σχέσης μπορεί να οδηγήσει σε αναθεώρηση των προσωπικών αξιών και στόχων, δηλαδή σε επαναδιαπραγμάτευση της κρίσης της Ταυτότητας έναντι της Σύγχυσης ρόλων.

Η κρίση της Ταυτότητας έναντι της Σύγχυσης ρόλων έχει προσελκύσει το περισσότερο ερευνητικό ενδιαφέρον στην ιστορία της ψυχοκοινωνικής θεωρίας. Ο Erikson όρισε την ταυτότητα με τρόπο ευρύ και πολυδιάστατο (Schwartz, 2001). Έτσι, η ταυτότητα στη θεωρία αυτή αναφέρεται τόσο σε εσωτερικές (“πώς βλέπω τον εαυτό μου”) όσο και σε κοινωνικές διαστάσεις (“πώς με βλέπουν οι άλλοι” αλλά και “τι περιμένουν οι άλλοι από μένα”). Επίσης, περιγράφει την επίγνωση της ομοιότητας (“είμαι το ίδιο άτομο σε διαφορετικά πλαίσια”) και της συνέχειας στο χρόνο (“σήμερα είμαι το ίδιο άτομο που ήμουν χθες και αύριο θα είμαι το ίδιο άτομο που είμαι σήμερα”). Τέλος, ορίζει με ποιους τρόπους κάθε άτομο είναι μοναδικό και περιγράφει πώς οι τρόποι αυτοί συνδέονται με τις αντιλήψεις που έχουν για το άτομο τα πρόσωπα του περιβάλλοντός του. Ως συνέπεια αυτού του εύρους των σχετικών περιγραφών, ο Schwartz (2001) επέλεξε να περιγράψει την ταυτότητα κατά Erikson ως ένα “μωσαϊκό” (σελ. 9), το οποίο περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις ερωτικές προτιμήσεις, τη θρησκευτική πίστη, την πολιτική ιδεολογία και τις επαγγελματικές επιλογές του ατόμου.

Τα κείμενα του Erikson είναι πλούσια σε κλινικές και μεταφορικές περιγραφές, αλλά δεν περιέχουν τη λεπτομέρεια και την ακρίβεια που απαιτεί η επιστημονική διερεύνηση (Schwartz, 2001). Αυτή η έλλειψη λεπτομέρειας και ακρίβειας άφησε χώρο για την ανάπτυξη ενός μεγάλου αριθμού λειτουργικών ορισμών της ταυτότητας και αντίστοιχα τρόπων μελέτης αυτής. Το μοντέλο που κυριάρχησε στο χώρο της αναπτυξιακής ψυχολογίας για περισσότερα από 30 χρόνια είναι το μοντέλο του Marcia (1966, 1993), σύμφωνα με το οποίο, μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις καταστάσεις ταυτότητας, με βάση δύο διαστάσεις: την κρίση, δηλαδή το βαθμό στον οποίο ένα άτομο έχει επιδιώξει να επιλέξει μία ανάμεσα σε πολλές εναλλακτικές, και τη δέσμευση, δηλαδή το

βαθμό στον οποίο ένα άτομο επενδύει ψυχολογικά στην επιλογή του (όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1. Οι καταστάσεις ταυτότητας κατά Marcia

	Απουσία κρίσης	Παρουσία κρίσης
Απουσία δέσμευσης	Σύγχυση ταυτότητας	Μορατόριουμ
Παρουσία δέσμευσης	Δοτή ταυτότητα	Κατακτημένη ταυτότητα

Μετά τον Marcia, ακολούθησαν και άλλοι ερευνητές και ερευνήτριες που είτε πρόσθεσαν διαστάσεις στο μοντέλο αυτό είτε προσέγγισαν τη θεωρία του Erikson από μία διαφορετική οπτική (για μία σχετική ανασκόπηση, Schwartz et al., 2015). Η παρούσα εργασία έχει στόχο να παρουσιάσει στην ελληνική γλώσσα μία από αυτές τις διαφορετικές οπτικές, τη λεγόμενη *αφηγηματική ταυτότητα*, η οποία βρίσκεται στο σταυροδρόμι της αναπτυξιακής και της γνωστικής ψυχολογίας και της ψυχολογίας της προσωπικότητας (McAdams, 2021).

Η Έννοια της Αφηγηματικής Ταυτότητας και η Εξέλιξή της

Ο McAdams (2015) περιέγραψε τρεις πτυχές της ανάπτυξης της προσωπικότητας που διατρέχουν την πορεία της ανθρώπινης ζωής. Οι πτυχές αυτές εστιάζουν στις κοινωνικές διαστάσεις της ζωής, στη διάσταση των κινήτρων και στην αυτοβιογραφική διάσταση. Η πρώτη πτυχή ξεκινά με την ιδιοσυγκρασία στη βρεφική ηλικία και φτάνει στην εγκαθίδρυση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας στην ενήλικη ζωή. Η δεύτερη πτυχή αρχίζει με τη θεωρία του νου στην ηλικία των 5 ως 7 ετών και φτάνει στην άρθρωση των στόχων και των αξιών ζωής στην εφηβεία και την ενήλικη ζωή. Τέλος, η τρίτη πτυχή ξεκινά με την ανταλλαγή αφηγήσεων προσωπικών εμπειριών ανάμεσα στα παιδιά προσχολικής ηλικίας και τους γονείς τους και φτάνει ως την κατασκευή μιας ολοκληρωμένης ιστορίας ζωής, της αφηγηματικής ταυτότητας, στην εφηβεία και την ενήλικη ζωή.

Έτσι, η αφηγηματική ταυτότητα περιλαμβάνει τις ιστορίες που έχουμε στο μυαλό μας σε σχέση με το πώς γίναμε οι συγκεκριμένοι άνθρωποι που είμαστε. Ενσωματώνει δε την αναπαράσταση του παρελθόντος μας (“πώς έγινα αυτό που είμαι”) και την προβολή του μέλλοντός μας (“πώς θα γίνω” ή “πώς φαντάζομαι ότι θα γίνω”, McAdams, 2021). Για παράδειγμα, η αφηγηματική ταυτότητα του πρώτου συγγραφέα της παρούσας εργασίας (ΓΒ) θα μπορούσε να περιέχει τις συγκεκριμένες ιστορίες που έχει αυτός στο μυαλό του σε σχέση με το πώς ενδιαφέρθηκε για το χώρο της αναπτυξιακής ψυχολογίας (“πώς έγινα αυτό που είμαι”) αλλά και το πώς φαντάζεται τον εαυτό του σαν αναπτυξιακό ψυχολόγο στο μέλλον (“πώς φαντάζομαι ότι θα γίνω”). Είναι σημαντικό να σημειώσουμε εδώ ότι ο κάθε άνθρωπος επιλέγει σε ποιες ιστορίες θα δώσει έμφαση και νόημα για την κατασκευή της αφηγηματικής του ταυτότητας (και αντίστοιχα σε ποιες δεν θα δώσει έμφαση και νόημα).

Σύμφωνα με τον McAdams (2021), η επιστημονική κατανόηση της αφηγηματικής ταυτότητας έχει διαμορφωθεί μέσα από τέσσερις σημαντικές δημοσιεύσεις. Οι δημοσιεύσεις αυτές εστιάζουν σε διαφορετικές όψεις της, που δεν είχαν αναλυθεί στις αρχικές σχετικές δημοσιεύσεις. Η πρώτη όψη είναι η αυτοβιογραφική συλλογιστική (autobiographical reasoning) και ο ρόλος της στην ανάπτυξη της ιστορίας ζωής των ανθρώπων (Habermas & Bluck, 2000). Η αυτοβιογραφική συλλογιστική αναφέρεται στην ενεργητική διαδικασία μέσα από την οποία αναζητούμε και διαμορφώνουμε συνδέσεις ανάμεσα στα στοιχεία της ζωής μας, σε μια προσπάθεια να συνδέσουμε το παρελθόν με το παρόν μας. Η αυτοβιογραφική συλλογιστική βασίζεται μεν στην αυτοβιογραφική μνήμη, αλλά την υπερβαίνει, καθώς εμπεριέχει και την ενεργητική δημιουργία συνοχής ανάμεσα στα γεγονότα και τον εαυτό. Η αναφορά στην αυτοβιογραφική συλλογιστική εμπλούτισε την αρχική σκέψη του McAdams (1985), ο οποίος είχε συνδέσει την ανάπτυξη της ιστορίας ζωής με την ανάπτυξη της τυπικής νόησης κατά Piaget.

Η δεύτερη όψη αναφέρεται στους διαπροσωπικούς και κοινωνικούς παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της αφηγηματικής ταυτότητας (McLean et al., 2007). Κεντρική θέση κατέχει εδώ η έννοια της εξαρτώμενης από την κατάσταση ιστορίας (situated story), η οποία ορίζεται ως “οποιαδήποτε αφήγηση προσωπικής μνήμης που δημιουργείται μέσα σε μια συγκεκριμένη

κατάσταση, από συγκεκριμένα άτομα, για συγκεκριμένο κοινό και για την εκπλήρωση συγκεκριμένων στόχων” (McLean et al., 2007, σελ. 263). Η αφήγηση εξαρτώμενων από την κατάσταση ιστοριών σε διάφορα ακροατήρια και πλαίσια μπορεί να μας οδηγήσει σε έναν διαφορετικό τρόπο κατανόησης του εαυτού μας. Και αντίστροφα όμως ο τρόπος κατανόησης του εαυτού μας μπορεί να μας οδηγήσει στην αφήγηση διαφορετικών εξαρτώμενων από την κατάσταση ιστοριών.

Η τρίτη όψη αφορά την επίδραση του πολιτισμού στις ιστορίες που λέμε για τους εαυτούς μας, η οποία λαμβάνει χώρα μέσω των κύριων αφηγήσεων (master narratives, Hammack, 2008). Οι αφηγήσεις αυτές είναι συμβατές με αυτό που ονομάζεται στις κοινωνικές επιστήμες *κυρίαρχος λόγος* (dominant discourse, Hammack, 2008). Επίσης είναι σχετικές με την έννοια της ιδεολογίας, καθώς όλες οι ιστορίες κατασκευάζονται σε συγκεκριμένα κοινωνικο-πολιτικά πλαίσια με συγκεκριμένες σχέσεις εξουσίας και ανισότητες μεταξύ ομάδων και άρα έχουν και κάποιον ιδεολογικό προσανατολισμό. Οι κύριες αφηγήσεις αναφέρονται σε πολιτισμικά καθορισμένα σενάρια (scripts), τα οποία είναι εύκολα προσβάσιμα στα μέλη μιας συγκεκριμένης ομάδας, όπως τα μέλη ενός έθνους, μιας εθνικής ομάδας ή ενός φύλου. Σύμφωνα με τον Hammack (2008), οι κύριες αφηγήσεις επηρεάζουν αλλά και επηρεάζονται από τις προσωπικές αφηγήσεις.

Η τελευταία όψη αναφέρεται στη σχέση των διαφόρων πλευρών της αφηγηματικής ταυτότητας με το ευ ζην (well-being), πέρα και πάνω από τις επιδράσεις των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας. Σύμφωνα με τους Adler et al. (2016), οι πλευρές της αφηγηματικής ταυτότητας που έχουν κατά καιρούς μελετηθεί μπορούν να οργανωθούν σε τέσσερις κατηγορίες: κίνητρο, συναίσθημα, απόδοση νοήματος και δομικά στοιχεία των αφηγήσεων. Οι αφηγήσεις που εμπεριέχουν θέματα κινήτρων, όπως η αίσθηση σκοπού και αυτονομίας, συνδέονται θετικά με την ψυχολογική προσαρμογή. Επίσης, οι αφηγήσεις που περιγράφουν την απόδοση νοήματος σχετίζονται με μια ποικιλία ορισμών του ευ ζην, αν και, σε κάποιες περιπτώσεις, η επεξεργασία δύσκολων εμπειριών μπορεί να οδηγήσει σε προσωρινά χαμηλότερη ψυχολογική προσαρμογή. Οι συναισθηματικές πλευρές των αφηγήσεων έχουν συνδεθεί κυρίως με έναν ηδονικά προσανατολισμένο ορισμό του ευ ζην. Για

παράδειγμα, οι αφηγήσεις λύτρωσης (αφηγήσεις στις οποίες αρνητικές εμπειρίες καταλήγουν σε θετικά συμπεράσματα και συναισθήματα) συνδέονται με ισχυρότερα θετικά συναισθήματα, ενώ οι αφηγήσεις μόλυνσης (αφηγήσεις στις οποίες θετικές εμπειρίες καταλήγουν σε αρνητικά συμπεράσματα και συναισθήματα) συνδέονται με ισχυρότερα αρνητικά συναισθήματα. Τέλος, λίγες έρευνες έχουν μελετήσει τη σύνδεση των δομικών χαρακτηριστικών των αφηγήσεων (π.χ. της συνοχής) και του ευ ζην και τα σχετικά ευρήματα δεν συμφωνούν μεταξύ τους.

Η Ανάπτυξη της Αφηγηματικής Ταυτότητας

Οι άνθρωποι δεν γεννιούνται με τις αφηγηματικές τους ταυτότητες έτοιμες προς χρήση. Όπως περιγράφει ο McAdams (2021), από τις ηλικίες των 3 έως 4 ετών, τα παιδιά έχουν την ικανότητα να λένε ιστορίες για γεγονότα που έλαβαν χώρα στο πρόσφατο παρελθόν (π.χ. τι έφαγαν χθες ή με ποιο παιδί έπαιξαν το απόγευμα στην παιδική χαρά). Μόλις τα παιδιά κατακτήσουν γλωσσικά την ικανότητα να λένε τέτοιες ιστορίες, οι άνθρωποι που είναι επιφορτισμένοι με την κοινωνικοποίησή τους (π.χ. οι γονείς ή οι κηδεμόνες τους) τα ενθαρρύνουν να λένε ιστορίες και τους παρέχουν υποστήριξη εξηγώντας τους τι είναι και πώς λέγεται μία ιστορία. Μέχρι να φτάσουν στην ηλικία του παιδικού σταθμού, τα περισσότερα παιδιά έχουν κατανοήσει ότι μία αφήγηση περιέχει έναν βασικό χαρακτήρα, ο οποίος έχει κάποιους στόχους και κινείται στο χρόνο με στόχο να τους πετύχει. Στη διαδρομή αυτή, συχνά αντιμετωπίζει εμπόδια, στα οποία αντιδρά με κάποιον τρόπο. Έτσι, η πλοκή εξελίσσεται προς την κατεύθυνση ενός κλεισίματος της ιστορίας.

Η αφήγηση ιστοριών για γεγονότα που έλαβαν χώρα στο πρόσφατο παρελθόν αποτελεί μεν μία αρχή για την δημιουργία της αφηγηματικής ταυτότητας, αλλά δεν είναι αρκετή. Απαιτούνται επίσης ποικίλα αναπτυξιακά επιτεύγματα, χάρη στα οποία θα μπορέσει ο άνθρωπος να οραματιστεί το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του ως μία ενιαία αφήγηση γεγονότων που θα εξηγούν πώς έγινε ο άνθρωπος που είναι τώρα και πώς θα γίνει ο άνθρωπος που μπορεί να γίνει στο μέλλον. Τα επιτεύγματα αυτά κατακτώνται κυρίως κατά την εφηβεία και αφορούν την εσωτερίκευση ενός πολιτισμικού σεναρίου

(cultural script) και την ανάπτυξη της ικανότητας για αιτιώδη (causal) και για θεματική συνοχή (thematic coherence, McAdams, 2021).

Το *πολιτισμικό σενάριο* είναι μία γνωστική δομή που περιλαμβάνει πληροφορίες για το πώς δομείται κατά κανόνα μία ζωή σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο: Ποια είναι τα σημαντικότερα γεγονότα που αναμένεται να λάβουν χώρα κατά τη διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου και σε ποιες ηλικίες αναμένεται να λάβουν χώρα (Thomsen & Bernsten, 2008); Για παράδειγμα, στη σημερινή ελληνική κοινωνία, η ολοκλήρωση των σπουδών, ένα σημαντικό γεγονός ζωής, αναμένεται κάπου ανάμεσα στα 22 και τα 25 έτη, η δημιουργία οικογένειας ίσως αναμένεται κάπου κοντά στα 30 έτη, και η συνταξιοδότηση ίσως αναμένεται κάπου μετά τα 65 έτη. Οι πληροφορίες αυτές διαμορφώνουν τις προσδοκίες που μπορεί να έχουν οι άνθρωποι από τις ζωές τους (Thomsen & Bernsten, 2008). Τα πολιτισμικά σενάρια αρχίζουν να εσωτερικεύονται κατά τη μέση παιδική ηλικία, αλλά τα μεγάλα βήματα για την κατάκτησή τους λαμβάνουν χώρα κατά την εφηβεία (McAdams, 2021).

Η *αιτιώδης συνοχή* αναφέρεται στην ικανότητα να αφηγούμαστε πώς ένα γεγονός προκάλεσε, οδήγησε ή μετασχηματίστηκε σε, ή με κάποιον τρόπο συνδέθηκε με ένα άλλο γεγονός της ζωής μας. Για παράδειγμα, μία έφηβη μπορεί να περιγράψει ποιες από τις παρελθοντικές της εμπειρίες θεωρεί ότι την έχουν οδηγήσει σήμερα να είναι ντροπαλή με τα αγόρια, ή ένας πατέρας μπορεί να περιγράψει ποιες εμπειρίες τον οδήγησαν στο να απαγορεύει στα παιδιά του να παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια. Οι εμπειρίες αυτές επιλέγονται από μία δεξαμενή σχετικών εμπειριών, ανασκευάζονται και οδηγούν στο χτίσιμο μιας συνεκτικής, αιτιώδους αφήγησης (McAdams, 2021).

Η *θεματική συνοχή* αναφέρεται στην ικανότητα να αναγνωρίζουμε ένα πρωταρχικό θέμα, μία πρωταρχική αξία ή μία πρωταρχική αρχή, ένα πρωταρχικό στοιχείο που ενσωματώνει τα διαφορετικά επεισόδια της ζωής μας και που αποκαλύπτει την ουσία του ποιοι, ποιες ή ποια είμαστε (McAdams, 2021). Παραδείγματα τέτοιων πρωταρχικών στοιχείων μπορεί να είναι *η βοήθεια στο συνάνθρωπο, η αγάπη, η ζωή είναι ένα πάρτι*, κλπ. Άλλες όψεις της αυτοβιογραφικής συλλογιστικής που αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια της ζωής μας είναι η ικανότητα να αφηγούμαστε με πιο ξεκάθαρο και διαφωτιστικό

τρόπο την αρχή και το τέλος των αφηγήσεών μας και η ικανότητα να κατασκευάζουμε νόημα με βάση τις εμπειρίες μας (McAdams, 2021).

Γενικά οι έρευνες δείχνουν ότι οι άνθρωποι γίνονται πιο αποτελεσματικοί στις αυτοβιογραφικές τους αφηγήσεις καθώς προχωρούν από την εφηβεία και τη πρώιμη ενήλικη ζωή στη μέση ενήλικη ζωή (McAdams, 2021), με τις σχετικές έρευνες να εστιάζουν σε διαφορετικές πλευρές των αφηγήσεων αυτών. Για παράδειγμα, οι Pasupathi και Mansour (2006) εστίασαν στο πώς οι άνθρωποι συνδέουν τις εμπειρίες τους με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους. Σύγκριναν ιστορίες ατόμων μεταξύ 18 και 89 ετών και βρήκαν ότι τα νεότερα ενήλικα άτομα ήταν λιγότερο πιθανό να κάνουν τέτοιες συνδέσεις σε σχέση με τα μεγαλύτερα σε ηλικία ενήλικα άτομα. Από την άλλη, οι Bluck και Glück (2004) εστίασαν στο πώς οι άνθρωποι συνδέουν τις εμπειρίες τους με την κατεύθυνση που πήρε η ζωή τους. Σύγκριναν άτομα από τρεις ηλικιακές ομάδες (15 ως 20, 30 ως 40 και 60 ως 70 ετών) και βρήκαν ότι τέτοιου είδους συνδέσεις είναι πιο πιθανό να κάνουν τα ενήλικα άτομα και κυρίως τα νεαρά ενήλικα άτομα.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι οι περισσότερες σχετικές έρευνες είναι συγχρονικές, δηλαδή μελετούν τις αφηγήσεις ατόμων διαφορετικών ηλικιών σε μία χρονική στιγμή. Σε τέτοιες έρευνες, μπορούμε να μελετήσουμε *διαφορές* μεταξύ ανθρώπων διαφορετικών ηλικιακών ομάδων, αλλά όχι *αλλαγές* εντός των ίδιων ανθρώπων, καθώς αυτοί μεγαλώνουν. Για τη μελέτη αλλαγών εντός των ίδιων ανθρώπων, είναι απαραίτητη η διενέργεια διαχρονικών ερευνών, δηλαδή ερευνών στις οποίες τα ίδια άτομα μελετώνται σε δύο ή περισσότερες χρονικές στιγμές. Στη σχετική βιβλιογραφία, εντοπίζονται λίγες τέτοιες έρευνες, οι οποίες έχουν δείξει αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αφηγούνται τις ιστορίες της ζωής τους, καθώς αυτοί μεγαλώνουν. Για παράδειγμα, οι Negele και Habermas (2010) μελέτησαν τη συνέχεια και την αλλαγή στις αφηγήσεις ιστοριών ζωής οκτώ ατόμων, τα οποία μίλησαν για τις ζωές τους δύο φορές, με διαφορά τεσσάρων ετών. Η ανάλυση των αφηγήσεων αυτών έδειξε ότι, καθώς περνούσε ο καιρός, τα άτομα περιέγραφαν τα γεγονότα με πιο συνοπτικό τρόπο, παίρνοντας μεγαλύτερη συναισθηματική απόσταση από αυτά και επιτυγχάνοντας υψηλότερα επίπεδα κατασκευής νοήματος.

Η Αφηγηματική Ταυτότητα και το Πολιτισμικό Πλαίσιο

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτυσσόμαστε ασκεί σημαντική επίδραση στην αφηγηματική μας ταυτότητα. Την πρώτη σχετική αναφορά έκανε ο Hammack (2008), αλλά οι McLean και Syed (2015) πρότειναν ένα πιο ολοκληρωμένο σχετικό μοντέλο, το οποίο επιτρέπει τη μελέτη της ανάπτυξης της προσωπικής ταυτότητας στο σταυροδρόμι του εαυτού και της κοινωνίας, σε συμφωνία και με τις αρχές της ψυχοκοινωνικής θεωρίας του Erikson. Στο μοντέλο αυτό, διακρίνονται τρία είδη αφηγήσεων: οι προσωπικές (personal), οι κύριες (master) και οι εναλλακτικές αφηγήσεις (alternative narratives). Από αυτά τα τρία είδη, έχουμε ήδη αναφερθεί στις *προσωπικές αφηγήσεις*, οι οποίες αφορούν αυτό που έχουμε ως τώρα ονομάσει αφηγηματική ταυτότητα.

Οι *κύριες αφηγήσεις* είναι ιστορίες που καθοδηγούν τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τις συμπεριφορές των ανθρώπων που ζουν και αναπτύσσονται σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο. Κάθε πολιτισμικό πλαίσιο φέρει διαφορετικές κύριες αφηγήσεις και οι κύριες αφηγήσεις είναι κοινές για τους ανθρώπους που ζουν σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο. Οι άνθρωποι μπορεί να εσωτερικεύσουν ή να απορρίψουν, συνειδητά ή ασυνείδητα, τις κύριες αφηγήσεις και να κατασκευάσουν αντίστοιχα τις προσωπικές τους αφηγήσεις. Οι κύριες αφηγήσεις είναι λειτουργικές για τους ανθρώπους των οποίων οι ζωές ταιριάζουν με όσα περιμένει από αυτούς το πολιτισμικό πλαίσιο. Από την άλλη, οι κύριες αφηγήσεις δεν είναι λειτουργικές για τους ανθρώπους των οποίων οι ζωές απέχουν από όσα περιμένει από αυτούς το πολιτισμικό πλαίσιο. Για αυτούς τους ανθρώπους, μπορεί να είναι χρήσιμη η κατασκευή ή υιοθέτηση *εναλλακτικών αφηγήσεων*, οι οποίες μπορεί να διαφέρουν από ή και να αντικρούουν τις κύριες αφηγήσεις (McLean & Syed, 2015).

Ας εξετάσουμε τη σχέση μεταξύ προσωπικών, κύριων και εναλλακτικών αφηγήσεων μέσα από δύο παραδείγματα. Σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, η επικρατούσα προσδοκία είναι ότι τα ετεροφυλόφιλα άτομα παντρεύονται, ενώ τα ομοφυλόφιλα άτομα δεν παντρεύονται, ή, αν το κάνουν, δεν παντρεύονται άτομα του ίδιου φύλου. Αυτές οι προσδοκίες διαμορφώνουν τις κύριες

αφηγήσεις, οι οποίες καθορίζουν το τι θεωρείται αποδεκτό. Ας υποθέσουμε τώρα ότι σε αυτή την κοινωνία ζει ένας ετεροφυλόφιλος άντρας, ο Νίκος. Αν ο Νίκος παντρευτεί, τότε θα λέγαμε ότι ζει τη ζωή του σε συμφωνία με την κύρια αφήγηση που τον αφορά και, πιθανόν, θα διαμορφώσει την προσωπική του αφήγηση σε συμφωνία με αυτή την κύρια αφήγηση. Αν όμως ο Νίκος δεν παντρευτεί, τότε θα λέγαμε ότι δεν ζει τη ζωή του σε συμφωνία με την κύρια αφήγηση που τον αφορά και, πιθανόν, θα διαμορφώσει μία προσωπική αφήγηση που διαφοροποιείται από την κύρια αφήγηση.

Ας υποθέσουμε τώρα ότι στην κοινωνία αυτή ζει και ένας ομοφυλόφιλος άντρας, ο Αντρέας. Αν ο Αντρέας δεν παντρευτεί, τότε θα λέγαμε ότι ζει τη ζωή του σε συμφωνία με την κύρια αφήγηση που τον αφορά και, πιθανόν, θα διαμορφώσει την προσωπική του αφήγηση σε συμφωνία με αυτή την κύρια αφήγηση. Αν όμως ο Αντρέας παντρευτεί τον σύντροφό του, τότε θα λέγαμε ότι δεν ζει τη ζωή του σε συμφωνία με την κύρια αφήγηση που τον αφορά και, πιθανόν, θα διαμορφώσει μία προσωπική αφήγηση που αντικρούει την κύρια αφήγηση. Όσο περισσότερες εναλλακτικές αφηγήσεις γίνονται κοινωνικά αποδεκτές, είτε για ετεροφυλόφιλα άτομα που δεν παντρεύονται είτε για μη ομοφυλόφιλα άτομα που παντρεύονται, τόσο πιο εύκολο γίνεται για τον Νίκο και τον Αντώνη να τις εντοπίσουν και να ζήσουν τις ζωές τους σύμφωνα με αυτές (Βλειώρας, 2025).

Οι κύριες αφηγήσεις έχουν μία σημαντική λειτουργία στη διαμόρφωση της προσωπικής μας αφήγησης είτε ζούμε τις ζωές μας σε συμφωνία με αυτές είτε όχι (McLean & Syed, 2015). Στην πρώτη περίπτωση, οι κύριες αφηγήσεις επιβεβαιώνονται, αφού τις χρησιμοποιούμε ως βάση για να κατασκευάσουμε αντίστοιχα τις προσωπικές μας αφηγήσεις. Στη δεύτερη περίπτωση, οι κύριες αφηγήσεις αναγνωρίζονται ή επικυρώνονται ως κύριες, αφού τις χρησιμοποιούμε ως σημεία αναφοράς για να ορίσουμε τις εναλλακτικές μας αφηγήσεις: Χωρίς μία *κύρια* αφήγηση, δεν έχει νόημα να μιλάμε για μία *εναλλακτική* αφήγηση. Η λειτουργία αυτή των κύριων αφηγήσεων δείχνει την ισχυρή θέση που έχει το πολιτισμικό πλαίσιο στον τρόπο που διαμορφώνουμε την αφηγηματική μας ταυτότητα. Θέτει δε υπό, μερική τουλάχιστον, αμφισβήτηση την έμφαση πολλών θεωριών για την ανάπτυξη της ταυτότητας στην αυτενέργεια (agency).

Οι McLean και Syed (2015) περιέγραψαν πέντε χαρακτηριστικά των κύριων αφηγήσεων, τα οποία είναι η χρηστικότητα (utility), η καταναγκαστική φύση (compulsory nature), η ακαμψία (rigidity), η πανταχού παρουσία (ubiquity) και η αορατότητα (invisibility). Οι κύριες αφηγήσεις είναι χρηστικές, με την έννοια ότι μας παρέχουν ένα πρότυπο σε σχέση με το πώς να ζούμε τη ζωή μας και πώς να ανήκουμε στο εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο. Έχουν καταναγκαστική φύση, καθώς εμπεριέχουν ένα στοιχείο ηθικότητας ή ιδεολογίας και μας λένε πώς αναμένεται να φερόμαστε ή να αισθανόμαστε. Είναι άκαμπτες, από την άποψη ότι είναι βαθιά ριζωμένες σε σχέσεις εξουσίας, από τις οποίες ωφελούνται άτομα με προνομιούχες θέσεις στην κοινωνία, τα οποία ως συνέπεια αυτού διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση των κύριων αυτών αφηγήσεων.

Οι κύριες αφηγήσεις είναι πανταχού παρούσες, με την έννοια ότι διαχέονται σε διάφορες όψεις του πολιτισμού, όπως ο κινηματογράφος, η μουσική και η λογοτεχνία. Τέλος, είναι αόρατες, δηλαδή είναι τόσο πανταχού παρούσες που είναι δύσκολο να τις εντοπίσουμε σε συνειδητό επίπεδο. Από την άλλη, οι κύριες αφηγήσεις μπορεί να γίνουν ορατές, όταν τις διαπραγματευόμαστε ή τις παραβιάζουμε. Για παράδειγμα, ένας άντρας που αναφέρεται στον σύζυγό του παραβιάζει την κοινωνικά προσδιορισμένη προσδοκία της ετεροφυλοφιλικής πορείας ζωής και έτσι καθιστά την προσδοκία αυτή ορατή. Αυτός είναι και ένας πιθανός τρόπος να αλλάξει ή να εμπλουτιστεί μια κύρια αφήγηση. Η ευρεία παραβίαση μιας κύριας αφήγησης μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη εναλλακτικών αφηγήσεων. Το παράδειγμα της ορατότητας των ομόφυλων σχέσεων στην πρόσφατη συζήτηση για το γάμο ομοφύλων ζευγαριών στην Ελλάδα αποτελεί, θεωρούμε, ένα καλό παράδειγμα αυτής της διαδικασίας.

Η Μελέτη της Αφηγηματικής Ταυτότητας

Οι ερευνητές και οι ερευνήτριες που ενδιαφέρονται για τη μελέτη της αφηγηματικής ταυτότητας μπορούν να επιλέξουν από μία σειρά ερευνητικών εργαλείων ή μπορούν να κατασκευάσουν τα δικά τους εργαλεία, με βάση τα συγκεκριμένα ερευνητικά τους ενδιαφέροντα. Σε αυτή την ενότητα,

περιγράφουμε ενδεικτικά κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους έχει προσεγγιστεί ερευνητικά η αφηγηματική ταυτότητα. Ο McAdams (π.χ., 2007) ανέπτυξε διάφορες εκδοχές ενός πρωτοκόλλου που ονόμασε Συνέντευξη της Ιστορίας Ζωής (Life Story Interview). Σε αυτό το πρωτόκολλο, τα άτομα προσκαλούνται να σκεφτούν τη ζωή τους σαν ένα βιβλίο ή μυθιστόρημα, το οποίο είναι χωρισμένο σε κεφάλαια. Στη συνέχεια, προσκαλούνται να περιγράψουν συνοπτικά αυτά τα κεφάλαια και να τους δώσουν από έναν τίτλο. Ακολούθως, ζητείται από τα άτομα να περιγράψουν μία σειρά από εμπειρίες που τα ίδια θεωρούν κομβικές (π.χ. εμπειρίες καμπής). Τέλος, τους ζητείται να μιλήσουν για το πώς περιμένουν ότι θα εξελιχθεί η ιστορία της ζωής τους στο μέλλον.

Το πρωτόκολλο αυτό παρέχει πλούσια δεδομένα που αποκαλύπτουν ενδιαφέρουσες όψεις των αφηγήσεων ζωής των ανθρώπων. Διαφορετικές ερευνητικές ομάδες χρησιμοποίησαν το πρωτόκολλο αυτό για να εστιάσουν σε διαφορετικές πλευρές των αφηγήσεων ζωής των ανθρώπων. Για παράδειγμα, οι McAdams και Guo (2015) εστίασαν στη σύνδεση της αφηγηματικής ταυτότητας με την παραγωγικότητα (generativity), η οποία αναφέρεται στο ενδιαφέρον και τη δέσμευση του ατόμου να συνεισφέρει στο ευ ζην των επόμενων γενεών. Βρήκαν ότι οι ενήλικες με υψηλή επίδοση στην παραγωγικότητα ήταν πιο πιθανό να περιγράψουν τη ζωή τους σύμφωνα με ένα πρότυπο, στο οποίο ο πρωταγωνιστικός χαρακτήρας της ιστορίας απολαμβάνει ένα υλικό, σωματικό, κοινωνικό, ψυχολογικό ή σχεσιακό πλεονέκτημα από νωρίς στη ζωή του, εκδηλώνει ευαισθησία στον πόνο και τα προβλήματα των άλλων ανθρώπων, δίνει έμφαση στις αξίες του, μετακινείται από μία σαφώς αρνητική θέση σε μία θετική έκβαση, και θέτει στόχους με επίκεντρο τους άλλους ανθρώπους ή την κοινωνία εν γένει.

Ένα άλλο παράδειγμα σχετικής έρευνας είναι η εργασία των Reischer et al. (2021), οι οποίοι εστίασαν στην σύνδεση της αφηγηματικής ταυτότητας με την υπερβατικότητα του εαυτού (self-transcendence), η οποία αναφέρεται στη βίωση του εαυτού ως διευρυνόμενου στο χρόνο, τόσο προς το παρελθόν όσο και προς το μέλλον, στο αίσθημα σύνδεσης του ατόμου με όλη την ανθρωπότητα, τη γη και τον κόσμο και στη στροφή προς υπαρξιακές ανησυχίες. Οι Reischer et al. βρήκαν ότι οι ενήλικες με υψηλή επίδοση σε ερωτηματολόγια

υπερβατικότητας του εαυτού ήταν πιο πιθανό να περιγράψουν τη ζωή τους σύμφωνα με ένα πρότυπο ιστορίας ενός πνευματικού ταξιδιού ανθρωπιστικής ανάπτυξης. Στο πρότυπο αυτό, κυριαρχούν θέματα όπως η αποδοχή και αναγνώριση ότι η ζωή έχει εξελιχθεί ακριβώς όπως πρέπει, η αίσθηση μιας ενσωμάτωσης σε έναν κόσμο σχέσεων που υπερβαίνει τον εαυτό, η έμφαση στη συνέχιση της ανάπτυξης και της αλλαγής, η πρώιμη ασφαλής προσκόλληση σε έμπιστους ενήλικες, η προσπάθεια για αυτοπραγμάτωση και ο πνευματικός πλουραλισμός.

Σε άλλα ερευνητικά πρωτόκολλα, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες εστιάζουν σε συγκεκριμένες πλευρές των ιστοριών ζωής. Για παράδειγμα, οι DerSarkissian et al. (2022) μελέτησαν την ταυτότητα 41 φοιτητών και φοιτητριών πρώτης γενιάς (first generation students) στους τομείς της εκπαίδευσης/καριέρας και των σχέσεων. Οι DerSarkissian et al. μελέτησαν τα υψηλά και τα χαμηλά σημεία (high και low points) και τα σημεία καμπής (turning points) των ιστοριών ζωής των φοιτητών και των φοιτητριών. Η ανάλυση των απαντήσεων έδειξε ότι πολλά άτομα βίωσαν ένα υψηλό σημείο όταν έγιναν δεκτά στο Πανεπιστήμιο, αλλά ότι η έναρξη της φοίτησης συχνά συνοδευόταν από χαμηλά σημεία που είχαν να κάνουν, για παράδειγμα, με τη μοναξιά και τη νοσταλγία. Ως το τέλος του πρώτου έτους, τα συμμετέχοντα άτομα βίωσαν υψηλά σημεία σχετικά με τη δημιουργία φίλων ή τους καλούς βαθμούς. Τέλος, σε αντίθεση με την υπόθεση της ερευνητικής ομάδας, τα συμμετέχοντα άτομα δήλωσαν περισσότερα σημεία καμπής στα τελευταία σε σχέση με τα πρώτα έτη των σπουδών τους.

Οι McLean και Pratt (2006) μελέτησαν την ταυτότητα 200 ατόμων στην ηλικία των 23 ετών, συνδυάζοντας δύο παραδόσεις μελέτης της ταυτότητας: το μοντέλο των καταστάσεων της ταυτότητας του Marcia, που περιγράψαμε στην πρώτη ενότητα, και το μοντέλο της αφηγηματικής ταυτότητας. Το βασικό ενδιαφέρον των McLean και Pratt ήταν να συγκρίνουν τα άτομα που κατηγοριοποιούνται στις διαφορετικές καταστάσεις ταυτότητας ως προς τη συνθετότητα των νοηματοδοτήσεων που περιγράφονται στα σημεία καμπής τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η σύγχυση ταυτότητας και η δοτή ταυτότητα (δηλαδή οι λιγότερο προηγμένες καταστάσεις ταυτότητας) συνδέονταν με λιγότερο σύνθετες νοηματοδοτήσεις, ενώ οι πιο σύνθετες

νοηματοδοτήσεις συνδέονταν με έναν γενικό δείκτη ωριμότητας της ταυτότητας, και όχι με το μορατόριουμ και την κατακτημένη ταυτότητα (δηλαδή με τις πιο προηγμένες καταστάσεις της ταυτότητας).

Στις έρευνες που περιγράφηκαν παραπάνω, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες συλλέγουν προφορικές ή γραπτές απαντήσεις που αναφέρονται σε διάφορες έννοιες σχετικές με την αφηγηματική ταυτότητα. Στη συνέχεια, κωδικοποιούν τις απαντήσεις αυτές, καταλήγοντας έτσι σε ποσοτικές μετρήσεις, τις οποίες στη συνέχεια χρησιμοποιούν για τη διεξαγωγή στατιστικών αναλύσεων. Μια ομάδα ερευνητών και ερευνητριών, μάλιστα, έχει συγγράψει έναν οδηγό καλών πρακτικών σε σχέση με τον τρόπο που μπορούμε να συλλέγουμε και να κωδικοποιούμε σχετικές απαντήσεις (Adler et al., 2017). Αυτός ο τρόπος προσέγγισης στις έρευνες της αφηγηματικής ταυτότητας ταιριάζει περισσότερο με αυτό που ονομάζεται *ποιοτική έρευνα μικρού π* (Kidder & Fine, 1997), δηλαδή προσέγγιση των ποιοτικών δεδομένων με μια (μετα-) θετικιστική ματιά (Braun & Clarke, 2022). Σε αντιδιαστολή προς την ποιοτική έρευνα μικρού π, αναφέρεται η *Ποιοτική έρευνα Μεγάλου Π*, στην οποία ακολουθούνται οι αξίες, οι αρχές και οι προσανατολισμοί που ταιριάζουν στο παράδειγμα της ποιοτικής έρευνας (Braun & Clarke, 2022).

Λίγες είναι οι Ποιοτικές έρευνες Μεγάλου Π στον χώρο της αφηγηματικής ταυτότητας. Για παράδειγμα, οι Nasby και Read (1997) συνδύασαν ποσοτικές μετρήσεις με παραδοσιακές αφηγηματικές τεχνικές (McAdams & West, 1997) για να περιγράψουν την προσωπικότητα του Dodge Morgan, ενός ανθρώπου που ταξίδεψε μόνος για 150 μέρες σε όλο τον κόσμο με το ιστιοπλοϊκό του. Επίσης, ο McAdams (2011) δημοσίευσε μια βιογραφία του Προέδρου των ΗΠΑ George W. Bush, εστιάζοντας στην αναζήτηση μιας εξήγησης για την εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003 (McAdams, 2011). Σύμφωνα με τον McAdams, η απόφαση για την εισβολή οφείλεται στην υιοθέτηση ενός προτύπου της αφήγησης της λύτρωσης εκ μέρους του G. W. Bush. Τέλος, ο McAdams (2013) παρουσίασε δύο μελέτες περιπτώσεων δύο πρώην προέδρων των ΗΠΑ, του G. W. Bush και του B. Obama. Σύμφωνα με τον McAdams, και οι δύο πρώην πρόεδροι ανέπτυξαν ισχυρές ιστορίες προσωπικής λύτρωσης, ακολουθώντας όμως διαφορετικούς δρόμους: Ο μεν Obama, μέσω της απελευθέρωσης και

της ανακάλυψης του εαυτού του, ο δε Bush, μέσω της ανάκαμψης, της εξιλέωσης και της αυτορρύθμισης.

Συμπέρασμα, Προτάσεις για περαιτέρω Έρευνα

Στην παρούσα εργασία, επιχειρήσαμε μια εισαγωγή στην έννοια της αφηγηματικής ταυτότητας. Ξεκινήσαμε με μια σύντομη αναφορά στη θεωρία του Erikson γενικά και στην έννοια της ταυτότητας συγκεκριμένα. Στη συνέχεια, σκιαγραφήσαμε την εξέλιξη της έννοιας της αφηγηματικής ταυτότητας. Ακολούθως, περιγράψαμε την ανάπτυξη της αφηγηματικής μας ταυτότητας. Στην ανάπτυξη αυτή, σημαντικό ρόλο παίζει ο πολιτισμός, και αφιερώσαμε μία ξεχωριστή ενότητα στον ρόλο αυτό. Τέλος, αναφέραμε κάποια παραδείγματα ποσοτικών και κάποια ποιοτικών ερευνών της αφηγηματικής ταυτότητας.

Η μελέτη της αφηγηματικής ταυτότητας στην Ελλάδα είναι στα σπάργανα (π.χ. Βλειώρας και συν., 2023, Βλειώρας και συν., 2024). Σχετικές έρευνες θα μπορούσαν καταρχάς να εστιάσουν σε ερωτήματα που έχουν ήδη διερευνηθεί σε άλλες χώρες, όπως είναι η σχέση της αφηγηματικής ταυτότητας και της παραγωγικότητας (όπως έκαναν οι McAdams & Guo, 2015) ή τα υψηλά και τα χαμηλά σημεία κατά την προσαρμογή στο Πανεπιστήμιο (όπως έκαναν οι DerSarkissian et al., 2022). Ενδιαφέρον θα είχαν έρευνες των κύριων αφηγήσεων στο ελληνικό πολιτισμικό πλαίσιο και η σύγκρισή τους με κύριες αφηγήσεις σε άλλα πολιτισμικά πλαίσια. Αντίστοιχες συγκρίσεις θα μπορούσαν, επίσης, να διεξαχθούν και μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων που κατοικούν στην Ελλάδα. Επίσης, ενδιαφέρον θα είχε η μελέτη κατοίκων της Ελλάδας που διακρίνονται στους χώρους του πολιτισμού, του αθλητισμού ή της πολιτικής. Τέλος, σε συμφωνία με την προτροπή των αναπτυξιακών ψυχολόγων να ερευνήσουν θέματα που σχετίζονται με τις παγκόσμιες κοινωνικές προκλήσεις (π.χ. Strohmeier, 2023), η αφηγηματική ταυτότητα θα μπορούσε να συνδεθεί με την περιβαλλοντική συνείδηση, τον ακτιβισμό και τη συμμετοχή στα κοινά. Η σχετική έρευνα θα μπορούσε να αξιοποιήσει τη μέθοδο της σημαντικής δειγματοληψίας (significant sampling, Simonton, 1999) και να μελετήσει ανθρώπους που έχουν αναγνωρισμένη δράση προσανατολισμένη στην αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών.

Βιβλιογραφία

- Adler J. M., Lodi-Smith J., Philippe F. L. & Houle I., "The incremental validity of narrative identity in predicting well-being: A review of the field and recommendations for the future", *Personality and Social Psychology Review*, 20, 142-175, 2016. <https://doi.org/10.1177/1088868315585068>
- Adler J. M., Dunlop W. L., Fivush R., Lilgendahl J. P., Lodi-Smith J., McAdams D. P., McLean K. C., Pasupathi M. & Syed M., "Research methods for studying narrative identity: A primer", *Social Psychological and Personality Science*, 8(5), 519-527, 2017. <https://doi.org/10.1177/1948550617698202>
- Βλειώρας, Γ., *Οι ιστορίες που είμαστε, οι ιστορίες που μπορούμε να γίνουμε*, Εκδόσεις Προπομπός, 2025.
- Βλειώρας, Γ., Δημητρουλάκη, Ι., Ευαγγελινέλη, Ε., Κατσικάκη, Α., Κοντοστόλη, Α., Μανίκα, Μ., Μασκλαβάνου, Δ., Πανταζή, Μ., Παπανικολάου, Α., Στεργίου, Μ. & Τσολάκη, Α., *Πρώτη φορά Πανεπιστήμιο: Σημεία καμπής στην ακαδημαϊκή ζωή φοιτητών και φοιτητριών ενός Παιδαγωγικού Τμήματος*. Ανακοίνωση στο 8ο Πανελλήνιο Συνέδριο Συμβουλευτικής Ψυχολογίας και 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Θετικής Ψυχολογίας, Αθήνα, 2023.
- Βλειώρας, Γ., Δημητρουλάκη, Ι., Ευαγγελινέλη, Ε., Κατσικάκη, Α., Κοντοστόλη, Μ., Μανίκα, Μ., Μασκλαβάνου, Δ., Πανταζή, Μ., Παπανικολάου, Α., Στεργίου, Μ. & Τσολάκη, Α. "... κι από τότε, βλέπω τα πράγματα αλλιώς": Σημεία καμπής στις αφηγηματικές ταυτότητες φοιτητριών και φοιτητών. Στο Ε. Χρυσόχοου & Γ. Βλειώρας (Οργανώτρια και Οργανωτής), *Η διαμόρφωση ταυτότητας στην εφηβεία και στην αναδυόμενη ενηλικίωση: Νέες προκλήσεις σε σύγχρονα πλαίσια ανάπτυξης*. Συμπόσιο στο 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, Αθήνα, 2024.
- Bluck S. & Glück J., "Making things better and learning a lesson: Experiencing wisdom across the lifespan", *Journal of Personality*, 72, 543-572, 2004. <https://doi.org/10.1111/j.0022-3506.2004.00272.x>
- Braun V. & Clarke V., *Thematic analysis: A practical guide*, SAGE, 2022. (υπό έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις εκδόσεις Προπομπός)
- DerSarkissian A., Cabral P., Kim E. & Azmitia M., "The high, low, and turning points of college: First generation students' identity negotiations and configurations", *Identity*, 22, 265-281, 2022. <https://doi.org/10.1080/15283488.2022.2030234>
- Erikson E. H., *Childhood and society*, Norton, 1950.
- Feldman R. S., *Αναπτυξιακή ψυχολογία: Δια βίου προσέγγιση*, Gutenberg, 2019.

- Habermas T., & Bluck S., "Getting a life: The emergence of the life story in adolescence", *Psychological Bulletin*, 126, 748-769, 2000. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.748>
- Hammack P. L., "Narrative and the cultural psychology of identity", *Personality and Social Psychology Review*, 12, 222-247, 2008. <https://doi.org/10.1177/1088868308316892>
- Kidder L. H. & Fine M., "Qualitative and quantitative methods: When stories converge", στο Mark M. M. & Shotland L. (Eds.), *New directions for program evaluation*, Jossey-Bass, 1997. <https://doi.org/10.1002/ev.1459>
- Marcia J. E., "Development and validation of ego-identity status", *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551-558, 1966. <https://doi.org/10.1037/h0023281>
- Marcia J. E., "The ego identity status approach to ego identity", στο Marcia J. E., Waterman A. S., Matteson D. R., Archer S. L., & Orlofsky J. L. (Eds.), *Ego identity: A handbook for psychosocial research*, Springer-Verlag, 1993.
- McAdams D., *Power, intimacy, and the life story: Personological inquiries into identity*, Homewood, 1985.
- McAdams D. P., "The Life Story Interview - II", ανακτήθηκε από <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.northwestern.edu/dist/4/3901/files/2020/11/The-Life-Story-Interview-II-2007.pdf>
- McAdams D. P., *George W. Bush and the redemptive dream: A psychological portrait*, Oxford University Press, 2011.
- McAdams D. P., "Life authorship: A psychological challenge for emerging adulthood, as illustrated in two notable case studies", *Emerging Adulthood*, 1, 151-158, 2013. <https://doi.org/10.1177/2167696813481774>
- McAdams D. P., "Three lines of personality development: A conceptual itinerary", *European Psychologist*, 20 (4), 252-264, 2015. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000236>
- McAdams D. P., "Narrative identity and the life story", στο John O. P. & Robins R. W. (Eds) *Handbook of Personality: Theory and Research* (4th edition), The Guilford Press, 2021.
- McAdams D. P., & Guo, J., "Narrating the generative life", *Psychological Science*, 26, 475-483, 2015. <https://doi.org/10.1177/0956797614568318>
- McAdams D. P., & West S. G., "Introduction: Personality psychology and the case study", *Journal of Personality*, 65, 757-783, 1997. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1997.tb00533.x>

- McLean K. C., Pasupathi M., & Pals J. L., "Selves creating stories creating selves: A process model of self-development", *Personality and Social Psychology Review*, 11, 262-278, 2007. <https://doi.org/10.1177/1088868307301034>
- McLean K. C., & Pratt, M. W., "Life's little (and big) lessons: Identity statuses and meaning-making in the turning point narratives of emerging adults", *Developmental Psychology*, 42, 714-722, 2006. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.4.714>
- McLean, K. C., & Syed, M., "Personal, master, and alternative narratives: An integrative framework for understanding identity development in context", *Human Development*, 58, 318-339, 2015. <https://doi.org/10.1159/000445817>
- Nasby W. & Read, N., "The life voyage of a solo circumnavigator: integrating theoretical and methodological perspectives", *Journal of Personality*, 63, 785-1068, 1997. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1997.tb00534.x>
- Negele A. & Habermas T., "Self-continuity across developmental change in and of repeated life narratives", στο McLean K. C., & Pasupathi M. (Eds.), *Narrative development in adolescence*, Springer, 2010.
- Pasupathi M., & Mansour E., "Adult age differences in autobiographical reasoning", *Developmental Psychology*, 42(5), 798-808, 2006. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.5.798>
- Reischer H. N., Roth L. J., Villarreal J. A. & McAdams D. P., "Self-transcendence and life stories of humanistic growth among late-midlife adults", *Journal of Personality*, 89(2), 305-324, 2021. <https://doi.org/10.1111/jopy.12583>
- Schwartz S. J., "The evolution of eriksonian and, neo-eriksonian identity theory and research: A review and integration", *Identity*, 1(1), 7-58, 2001. <https://doi.org/10.1207/S1532706XSCHWARTZ>
- Schwartz S. J., Luyckx K., & Crocetti E., "What have we learned since Schwartz (2001): A reappraisal of the field of identity development", στο McLean K. C. & Syed M. (Eds.), *The Oxford handbook of identity development*, Oxford University Press, 2015.
- Schwartz S. J., Zamboanga B. L., Luyckx K., Meca A., & Ritchie R., "Identity in emerging adulthood: Reviewing the field and looking forward", στο Arnett J. J. (Ed.), *The Oxford handbook of emerging adulthood*, Oxford University Press, 2016.
- Simonton D. K., "Significant samples: The psychological study of eminent individuals", *Psychological Methods*, 4, 425-451, 1999. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.4.4.425>

Strohmeier D., "Global societal challenges: a plea for strong voices from developmental psychology", *European Journal of Developmental Psychology*, 20(6), 915-928, 2023. <https://doi.org/10.1080/17405629.2023.2250129>

Thomsen D. K., & Bernstein D., "The cultural life script and life story chapters contribute to the reminiscence bump", *Memory*, 16(4), 420-435, 2008. <https://doi.org/10.1080/09658210802010497>